

1.Гладунок Ю. В. Державне регулювання розвитку готельного господарства: проблеми та перспективи / Ю. В. Гладунок // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). –2009. № 3 (46). – С. 29–36.

2. Бакурова Г. В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / Г. В. Бакурова, Д. В. Очеретін // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць.– Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – Вип. 183, т. 3. – С. 617–622.

3. Непорожній Ю. О. Напрями розвитку туристичної галузі на регіональному та місцевому рівнях / Ю. О. Непорожній, Р. В. Корнєєва // Економічний простір. – 2008. – № 11. – С. 42–50.

4. Балдин К. В. Управленческие решения : учебник / К. В. Балдин, С. Н. Воробьев, В. Б. Уткин – 2-е изд. – М., 2006. – 496 с.

5. Друкер П. Менеджмент / П. Друкер, Д. Макьярелло. – М. : И.Д. Вильямс, 2010. – 704 с.

6. Бабенко П. Г. Автоматизация бизнес-отеля / П. Г. Бабенко // Гостиница и ресторан: бизнес и управление. – 2012. – № 2. – С. 15–20.

7. Мальська М. П. Готельний бізнес: теорія і практика : підручник / М. П. Мальська, І. Г. Падняк. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

8. Туризм, гостиничний і ресторанный бизнес [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.prohotelia.com.ua>>.

9. Гостиничный и ресторанный бизнес [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://hotelbiz.com.ua>>.

Отримано 01.08.2013. ХДУХТ, Харків.

© О.В. Борисова, С.В. Швед, 2013.

УДК 658.8

Т.Л. Мігяєва, канд. екон. наук, доц.

ПОНЯТТЯ ГАЛУЗІ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Досліджено етимологію поняття галузі, визначено ключові складові поняття та базові чинники, їх сукупність, що визначають галузь господарства; з'ясовано умови формування галузей та чинники, які впливають на галузеву структуру. Удосконалено поняття галузі, систематизовано умови формування галузі.

Исследована этимология понятия отрасли, определены ключевые составляющие понятия и базовые факторы, по которым идентифицируют отрасль хозяйства; уточнены условия формирования отраслей и факторы, влияющие на отраслевую структуру. Усовершенствовано понятие отрасли, систематизированы условия формирования отрасли.

Etymology of concept of industry is investigated in the article, key making concepts and base factors which identify industry of economy are certain; the terms of forming of industries and factors, influencing a particular branch structure are specified. The concept of industry is improved, the terms of origin of industry are systematized.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Посилення глобалізації, зміна та прискорення темпу життя сучасних споживачів сприяють виникненню нових потреб, які започатковують становлення нових виробництв. Поза цим розвиток нових виробництв ініціює формування нових вузькоспеціалізованих галузей. Проте, системних та глибоких досліджень чинників, які визначають передумови формування галузей немає, що і визначає актуальність даного дослідження. Отже, для визначення передумов формування галузі, необхідно з'ясувати саме поняття галузі та принципи її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи та механізми формування галузі, а також організаційно-економічні засади її розвитку та еволюційної трансформації завжди цікавили вчених-економістів, які займаються проблемами теорії галузі. Слід зазначити, що незважаючи на певну розробленість питань у сфері теорії галузі взагалі, вчені-економісти досить плідно працюють у напрямках визначення стратегій та організаційно-економічних механізмів розвитку конкретних галузей. Так, О. Біленький вирішує питання створення та функціонування організаційно-економічного механізму стратегічного розвитку комбікормової промисловості [1]. Заремба П. досліджує науково-методологічні засади стратегії стабілізації та розвитку м'ясопереробної промисловості [2], у цьому ж напрямку окремі, більш вузькі питання розглядає К. Міхеєнко [3].

Особливу увагу приділяють Л. Мешкова, І. Белоус, Н. Фролов у своїй праці, де визначають основи управління виробництвом, аналізують його з точки зору організації виробничого процесу, оцінки ефективності функціонування окремих підрозділів та підприємств у цілому [4].

Поза цим слід зазначити, що більшість наукових праць стосується не стільки галузей, скільки певних ринків, що визначається більш широким об'єктом дослідження. Але саме найбільший інтерес викликає саме галузь як об'єкт дослідження, що дозволить по-новому поглянути на класичну теорію галузі.

Мета та завдання статті. Метою статті є визначення ключових чинників, умов формування галузі та удосконалення понятійно-категоріального апарату теорії галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повертаючись до основ теорії галузі, слід зазначити, що сама по собі галузь є певним досить масштабним утворенням, яке містить у собі сукупність певних суб'єктів господарювання, визначається зв'язками та взаємовідносинами. І питання дослідження етимології самого поняття може бути навіть зайвим, але зважаючи на те, що світ змінюється і стосунки між суб'єктами господарювання ускладнюються, а також розвиток свідомості споживачів та зміна їх способу життя викликають появу нових галузей, то необхідно звернутись саме до етимології поняття.

Так, в «Економічному словнику» визначається, що «галузь – це сукупність підприємств та виробництв, які характеризуються загальною продукцією, що виробляється; технологій, що застосовуються; та потреб, які задовольняються» [5, с. 274]. Отже, складовими чинниками для формування галузі є продукція, технологія та потреби. Так, безумовно, згідно з класичною теорією галузі основою виникнення галузі є виникнення або розвиток певних продуктів. Тобто основна ознака галузі – це наявність певної продукції.

Проте у іншому виданні, «Економічна енциклопедія» визначаються загальні типи галузей на основі їх значення в національній економіці. Так, визначають «галузі базові як вид економічної діяльності, зростання і розвиток яких визначає економічне зростання регіонів або міст. До галузей базових належать галузі, які експортують товари та послуги» [6, с. 254]. Отже, виникнення галузі зумовлюється видом діяльності та її внеском у загальний розвиток певних територіальних утворень.

Крім того, визначають «галузі передові – як низку ключових галузей, розвиток і взаємодія яких створює стимули для зростання всього народного господарства. Найважливішими характеристиками таких галузей є впровадження нових і складних технологій, використання передових досягнень науки й техніки, створення значної кількості продукції для інших галузей, тощо» [6, с. 254]. Тут базою для визначення галузі є її роль у відтворенні та зростанні національної економіки, ступінь створення або впровадження інновацій.

Але найбільш класичним тлумаченням є те, що дозволяє визначити «галузь народного господарства як сукупність підприємств, установ і організацій, які виробляють однорідну продукцію або послуги, і різняться характером функцій, які виконуються. Поділ народного господарства на галузі – наслідок складного історичного процесу суспільного поділу праці, на початку якого існувало лише дві галузі – землеробство і скотарство. На практиці існують труднощі в

розмежуванні галузей народного господарства. Одне й те ж підприємство, єдине в організаційно-господарському відношенні, може здійснювати промислову, сільськогосподарську, будівельну, транспортну, комунально-побутову та іншу діяльність. Кожна галузь народного господарства складається з комплексних галузей і видів виробництва» [6, с. 255].

Виникає питання щодо правомірності застосування словосполучення «галузь народного господарства», адже за умов капіталізму, навіть такого нерозвиненого як в Україні, народного господарства не існує, воно залишилося на теренах історії колишнього СРСР.

Є також досить класичне визначення, де галузь визначається як група якісно однорідних господарчих одиниць. У «Економічній енциклопедії» А. Рум'янцева визначено що «галузями народного господарства є якісно однорідні групи господарчих одиниць, які характеризуються особливими умовами виробництва в системі суспільного розподілу праці, однорідною продукцією та які відіграють специфічну роль у процесі розширеного відтворення» [6, с. 199].

Існує визначення галузі національної економіки, що є більш коректним поряд із «галузю народного господарства», де визначається, що «галузь національної економіки – це одиниці національної економіки, які в процесі суспільного виробництва виконують тотожні функціональні завдання. Цей вид структурування національної економіки має велике значення, тому, що дозволяє реалізувати якісне прогнозування економічного розвитку» [7]. Отже, тут на відміну від попередніх, де виокремлення галузі засноване на суб'єктному підході, застосовано функціональний підхід до визначення галузі.

Галузь промисловості, як і інші галузі економіки мають особливі закономірності розвитку, особливі проблеми, які не зводяться до функціонування окремих бізнесів. Під галузю промисловості мають на увазі сукупність підприємств та установ різних форм власності, які характеризуються єдністю економічного призначення продукції, що виробляється; схожістю сировинної бази, технічних процесів, схожістю кваліфікаційного складу кадрів та умов праці [8].

Таким чином, можна визначити декілька підходів до тлумачення поняття галузі: суб'єктний (найпоширеніший); технологічний; споживчий; функціональний. Усі вони мають право на застосування та здебільшого характеризують позицію того, хто їх застосовує. Проте, доцільно було б надати розширене, синтетичне поняття галузі.

Отже, галузь національної економіки є історично-еволюційним утворенням, яке формується та розвивається на основі діяльності суб'єктів господарювання, що можуть бути визначені як однотипові завдяки виробництву тотожної продукції за схожими технологіями та задовольняючими типові потреби, де ці суб'єкти визначаються типовістю процесів та взаємодією із іншими суб'єктами суміжних галузей.

Галузевий розподіл економіки є наслідком історично-еволюційного процесу та розвитку суспільного розподілу праці.

Класифікація галузей господарства здійснюється відповідно до класифікатора галузей народного господарства (у більш сучасному звучанні – галузей економіки). Класифікатор "Галузі народного господарства" – це є систематизований перелік галузей, підгалузей та інших угруповань господарств, які виконують різні функції в системі суспільного розподілу праці. За допомогою класифікатора вивчається галузева структура народного господарства, міжгалузеві взаємозв'язки та процеси.

Виникаючи, галузь може функціонувати автономно, самостійно, з наявністю організаційно-управлінських структур, у складі більш складних міжгалузевих корпоративних формувань із відповідними загальними організаційно-управлінськими структурами та поза ними. Від цього сутність галузі, як об'єктивно існуючої специфічної сфери матеріального виробництва, яка наведена сукупністю однорідних первинних осередків виробництва – підприємств, суб'єктів ринку, господарчих суб'єктів, не змінюється. Змінюються від цього лише умови функціонування галузі – сприятливі, привабливі або ні, що, наприкінці, визначає показники ефективності функціонування галузі та її конкурентоспроможність. Економічна ефективність функціонування галузі жорстко оцінюється конкурентним ринком, конкурентоспроможністю продукції та послуг галузі, визначає характер організації [9].

Як було визначено, галузь існує об'єктивно, як сукупність однорідних підприємств поза залежністю від її організаційної форми. Проте організаційно сформована галузь розвивається більш усталено, забезпечуючи підприємствам галузі більш вигідні умови зростання обсягів виробництва та реалізації, підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

Конкретизованими чинниками та рухомими силами постійно діючого процесу розподілу праці, який проявляється у появі нових галузей та їх інтеграції, є науково-технічний прогрес, форми організації суспільного виробництва, потреби національної економіки, її можливості, тощо.

Якщо дослідити суспільне виробництво впродовж його історично-еволюційного розвитку, то можна уявити, що воно умовно здійснювалось у чотири етапи, які визначалися на основі видів розподілу праці.

На першому – загальному етапі розподілу праці сформувались великі галузі господарства – промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок.

На другому етапі розподілу праці з великих галузей господарства сформувались спеціалізовані галузі промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку. Рівень спеціалізації цих галузей зовсім різний та має, певною мірою умовний та відносний характер, що спричиняє на практиці необхідність їх систематизації в окремі групи, комплекси тощо.

Так, харчова галузь як галузь промисловості, нараховує більше 70 більш-менш спеціалізованих підрозділів, згрупованих за різними ознаками і являє сама по собі господарчий комплекс – харчовий. Відповідно у групі харчової промисловості нараховується більше 40 спеціалізованих галузей, які разом із відповідними галузями сільського господарства формують, в основному, агропромисловий комплекс.

Третій етап – виникнення підгалузей промисловості у межах певної спеціалізованої галузі.

Четвертий – одиничний етап або скоріше вид розподілу праці відбувається безпосередньо на підприємстві з потенційною можливістю появи нових виробництв, які в перспективі можуть за певних умов сформувати нову галузь (підгалузь).

Отже, можна схематично навести, як відбувається утворення певної галузі (рис.1).

Поняття виробництва відрізняється від галузі лише відсутністю першої ознаки, відсутністю сукупності однорідних підприємств. Поняття виробництва, відповідно до цього, ширше, ніж поняття галузі, бо всі галузі формуються з виробництва, на основі чого формується рано чи пізно певна кількість самостійних однорідних підприємств.

Наявність певних галузей у національній економіці визначає її галузеву структуру. Галузева структура національної економіки міститься у групуванні господарюючих суб'єктів у однорідні за своїм складом групи, які пов'язані однорідними функціональними характеристиками, – галузі національної економіки.

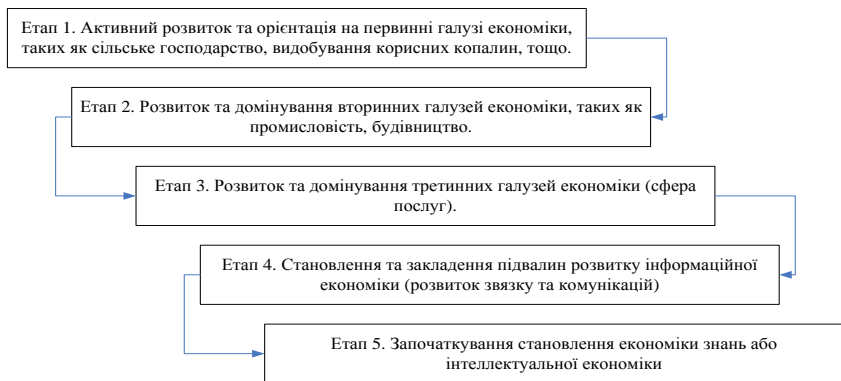
Можна визначити, що галузева структура національної економіки проходить наступні етапи свого розвитку (рис. 2).

Ці етапи розвитку галузевої структури національної економіки еволюційно змінюють одне одного, але для кожної окремої країни мають власні специфічні риси.

Рисунок 1 – Утворення певної галузі на основі видів розподілу праці (автор)

Динамічні зміни галузевої структури відбуваються циклічно у межах часового відрізка від 10 до 20 років. Для них характерні наступні риси: 1) підвищення значення та обсягу галузі послуг; 2) динамічне зростання інтелектуальної та інформаційної сфер; 3) зниження обсягів видобувної галузі у порівнянні з іншими; 4) зростання промислового виробництва на фоні сільськогосподарського сектора економіки.

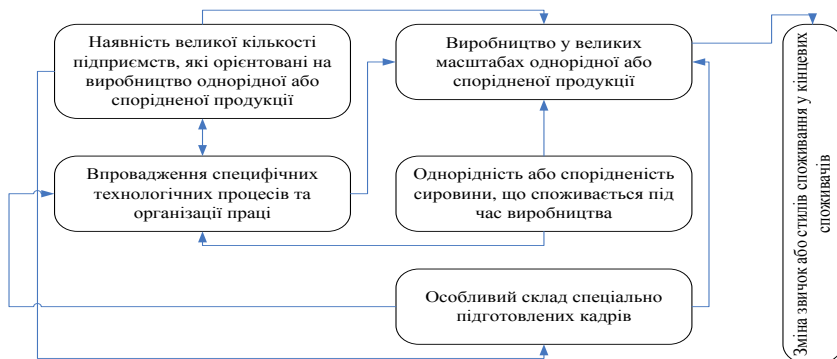

Рисунок 2 – Етапи розвитку галузевої структури національної економіки (автор)

Зміни галузевої структури йдуть за наступними основними напрямками: 1) принципова зміна технологій виробництва; 2) домінування переробної галузі в порівнянні з видобувною; 3) розвиток наукоємних галузей національної економіки та галузей, де виробляється продукція з високою доданою вартістю (брендизація галузей); 4) перенесення центру тяжіння у бік невиробничих галузей.

Таким чином, можна визначити основні ознаки, які впливають на формування галузей (у тому числі й спеціалізованих, і підгалузей) (рис. 3).

Слід підкреслити систематизовані основні чинники, що визначають галузеву структуру виробництва: рівень впровадження досягнень науково-технічного прогресу (НТП); рівень спеціалізації та кооперування на виробництві; розвиток електрифікації, механізації та автоматизації виробництва; наявність природних ресурсів та корисних копалин; суспільно-історичні умови та геополітичне положення країни; кліматичні умови країни; розвиток транспорту та зв'язку; наявність традицій споживання певної продукції та послуг; підвищення матеріального благополуччя та культурного рівня населення.

Рисунок 3 – Базові ознаки та їх зв'язок, що впливають на формування галузей (підгалузей) (автор)

У свою чергу галузева структура промисловості характеризує рівень індустріального та технічного розвитку країни; ступінь економічної самостійності країни; рівень ефективності виробництва суспільної праці [10].

Одночасно із спеціалізацією та диференціацією йдуть процеси кооперації, інтеграції виробництва, що приводить до створення та розвитку стійких виробничих зв'язків між галузями, а також до створення змішаних виробництв та міжгалузевих комплексів.

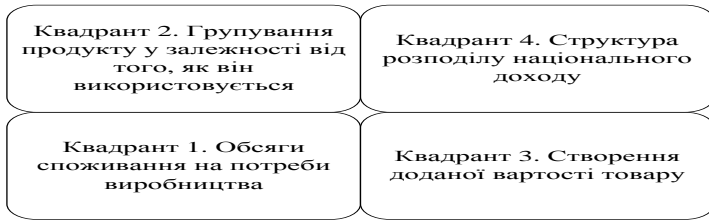
Міжгалузевий комплекс є інтегрованою структурою, яка характеризує взаємодію різних галузей та їх складових, різних стадій виробництва і розподілу продукту.

Міжгалузеві комплекси виникають та розвиваються як всередині окремої галузі економіки, так і між різними галузями. Міжгалузеві господарчі комплекси умовно можна поділити на цільові та функціональні, де в основу такого виокремлення цільових комплексів покладено відтворювальний принцип та критерій участі у створенні кінцевого продукту.

Теорія міжгалузевого балансу була розроблена В. Леонтьєвим як дієвий інструмент під час аналізу та прогнозування структурних взаємозв'язків у економіці. Вона виходить із можливостей досягнення загальної макроекономічної рівноваги, для чого розроблено модель цього стану, яка містить структурний взаємозв'язок всіх стадій виробничого процесу – виробництва, розподілу або обміну та кінцевого споживання [10]. Сутність цього методу міститься у двоякому визначенні галузі економіки – як споживача і як виробника.

У цій моделі для аналізу застосовується схема міжгалузевого балансу, яка складається з чотирьох основних квадрантів, що відображають певні стадії виробничого процесу (рис. 4).

За допомогою теорії міжгалузевого балансу можливе виконання певних розрахунків та досліджень, які спроможні допомогти побудувати науково-методичний підхід до дослідження ефективності функціонування та розвитку галузі, що позначається у здійсненні: 1) аналізу і прогнозування розвитку основних галузей національної економіки на різних рівнях – регіональному, внутригалузевому, міжпродуктовому; 2) об'єктивного та актуального прогнозування темпів та характеру розвитку національної економіки; 3) характеристик основних макроекономічних показників, за яких відбудеться створення стану рівноваги національної економіки, що в результаті впливу на них наблизиться до рівноважного стану; 4) розрахунків повних і прямих витрат на виробництво певної одиниці блага; 5) визначення ресурсоемності всієї національної економіки та окремих її галузей; 6) визначення напрямів підвищення ефективності та раціоналізації міжнародного і регіонального розподілу праці.

Рисунок 4 – Графічне зображення схеми міжгалузевого балансу, який відображає основні стадії виробничого процесу

Висновки. Таким чином, досліджено та удосконалено поняття галузі національної економіки як історично-еволюційного утворення, яке формується та розвивається на основі діяльності суб'єктів господарювання, що можуть бути визначені як однотипові завдяки виробництву тотожної продукції за схожими технологіями та типами, що задовольняють потреби, де ці суб'єкти визначаються типовістю процесів та взаємодією із іншими суб'єктами суміжних галузей.

Здійснення етапизації утворення галузі та взагалі галузевої структури економіки дозволило з'ясувати, як може розвиватися національна економіка, що є основою визначення перспективних трендів цього розвитку та виявлення проблем функціонування національної економіки взагалі.

Визначено базові ознаки та їх зв'язок, що впливають на формування галузей (підгалузей), що дозволило усвідомити як ці ознаки проявляються під час еволюційного формування нових галузей та підгалузей.

Список літератури

1. Біленький О. Ю. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку комбікормової промисловості : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / О. Ю. Біленький. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 40 с.
2. Заремба П. О. Стратегія стабілізації та розвитку м'ясопереробної промисловості України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / П. О. Заремба. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. – 40 с.
3. Міхеєнко К. С. Стратегія економічного розвитку м'ясопереробної промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук / К. С. Міхеєнко. – Донецьк, 2007. – 20 с.
4. Мешкова Л. Л. Организация и технология отрасли / Л. Л. Мешкова, И. И. Белоус, Н. М. Фролов. – Тамбов : Тамб. гос. техн. ун-т, 2002. – 168 с.
5. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 480 с.

6. Економічна енциклопедія. У 3 т. Т. 1 / [редкол. : С. В. Мочерний та ін.]. – К. : Академія, 2000. – 864 с.

7. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия. В 5 т. Т. 3 / под ред. А. М. Румянцева. – М. : Советская энциклопедия, 1979. – 624 с.

8. Национальная экономика: понятие, структура и виды [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.ereport.ru/articles/mirecon/nationalec.htm>>.

9. Понятие отрасли промышленности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <www.ecsocman.edu.ru>.

10. Понятие отрасли и закономерности ее формирования и функционирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://prepod2000.kulichki.net/fpk/R1-1.htm>>.

Отримано 01.08.2013. ХДУХТ, Харків.

© Т.Л. Міт'яєва, 2013.

УДК 366.44

О.В. Жегус, канд. екон. наук, доц.

Т.М. Парцирна, канд. екон. наук, доц.

ЦІНА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ

Розглянуто соціальні аспекти достатності харчування населення та обґрунтовано необхідність розвитку соціально орієнтованої роздрібної мережі як одного з варіантів вирішення проблеми фізичної та цінової доступності продовольчих товарів для верств населення із низьким рівнем доходів.

Рассмотрены социальные аспекты достаточности питания населения и обоснована необходимость развития социально ориентированной розничной сети как одного из вариантов решения проблемы физической и ценовой доступности продовольственных товаров для слоев населения с низким доходом.

The social aspects of nutrition adequacy are considered. The necessity of social-oriented retail as one of the solutions to the problems of physical and affordability of food groups for the population with low incomes is proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток споживчого ринку характеризується багаточисленними показниками: динамікою продажу, широтою та глибиною товарного асортименту, фірмовою структурою, кон'юнктурою тощо. Важливим показником